

Teologie doktor Eberhard Harbsmeier är rektor för Teologisk Pædagogisk Center, Løgumkloster. Harbsmeier har bidragit till antologin med att diskutera dopet och dopundervisningen i den danska kyrkan. Harbsmeier behandlar på ett provokativt sätt dopets teologiska innebörd och lyfter upp dopets ändrade karaktär och betydelse i den danska kyrkan. Härmed bidrar Harbsmeier till den svenska debatten om dopets nödvändighet. Efter denna artikel skulle det vara naturligt att följande artikel tangerade samma teman som Harbsmeier behandlat och det gör det till en viss grad. Den sista artikeln är skriven av filosofie doktor Bengt Stolt och handlar om dopaltaret. Som läsare kan man ställa sig frågande till varför denna artikel är den sista. Stolt strävar efter att konkretisera hur förhållningssätten till dopet med åren har ändrats i Sverige. Detta gör han genom att exemplifiera med dopaltaret. Dopaltaret konkretiserar diskussionen, men det kan ändå vara svårt för en läsare som inte är insatt i dopets teologi att förstå vad Stolt är ute efter. Till all lycka står det på bakre pärmen kortfattat vad varje artikel fokuserar på.

Viss kritik kan nämnas gällande bokens struktur som inte är den tydligaste, men den röda tråden i boken är stundvis synlig. Den kapas dock av efter de två första artiklarna och knyts igen ihop i den femte och sjätte artikeln. Alla artiklar är fristående och anknyter inte direkt till varandra även om diverse teman stundvis tangeras, men Josefssons och Selanders artiklar sticker ut på grund av att det inte finns en direkt anknytning till varken de föregående eller följande artiklarna. Trots detta finns det ett övergripande tema som är synligt i alla artiklar; de behandlar aktuell diskussion. I sin helhet är boken intressant läsning och författarna lyckas med att konkretisera vissa delar av dopdebatten. Viktigt att komma ihåg är att diskussionerna i boken gäller Svenska kyrkan.

Det finns ändå skäl för bland annat teologer i Finland att vara medvetna om utvecklingen som pågår i Svenska kyrkan eftersom utvecklingen där kan påverka finska förhållanden. Man behöver ändå inte ha en teologisk utbildning för att kunna uppskatta denna bok, även om den i högre grad riktar sig till teologer. Språket är för det mesta lättbegripligt och den lämpar sig för var och en som är intresserad av den aktuella diskussionen gällande dopets utveckling.

JOHAN TERHO
TEOL. KAND., ÅBO

EERO HUOVINEN

Enkeli taivaan: Rakas jouluvirsi. Helsinki: WSOY 2012. 167 s.

”Tuttu ja rakas”, otsikoi Eero Huovinen *Enkeli taivaan* -kirjansa ensimmäisen luvun. Tämän hän kertoo myös yhdeksi motiivikseen kirjan kirjoittamiseen. Huovinen kertoo käyttäneensä Helsingin tuomiokirkossa piispan jouluhartauksissa aina samoja virsiä, koska muistot ja tunnelmat ovat tärkeitä. Kun tietyt virret tulevat tutuiksi, ne antavat tilaa mutkattomalle uskolle, mitä teologit tai musiikin ammattilaiset eivät aina tule ajatelleeksi. Huovisen mukaan tuttuus on turvallista ja tavallinen vetovoimaista. Huovinen haluaa jakaa oman kokemuksensa, hitaan ja kokonaisvaltaisen lukemisen ja kuuntelemisen mielen, jotta myös lukija rohkaistuisi pysähtymään seimen ääreen. Samalla hän haluaa mennä pintaa syvemmälle ja antaa myös historian puhua. Lukija saataakin löytää kirjan riveiltä paljon uusia näkökulmia, esimerkiksi aivan uusia kutsumanimiä Jeesus-lapselle tai jopa riemukasta ilon tanssia kehtolaulun tahtiin.

Jokainen tulkitsee lauluja ja virsiä omalla tavallaan, mutta syvästi henkilökohtaisesta tulee usein

muita ihmisiä puhutteleva, koska kokemuksessa on myös yhteisiä ai-neksia. Näin on erityisesti Enkeli taivaan -virren kohdalla, jonka Huovinen olettaa olevan kaikille tuttu jo päiväkodin ja koulun joulujuhlissa. Nykyisen kevät- ja joulujuhlien yhteydessä käydyin virsikeskustelun valossa tuttuuden perään voisi tosin laittaa kysymysmerkin, sillä ei ole itsestään selvää, että nykyiset lapset ja nuoret tuntevat virren. Huovinen ottaa omasta puolestaan kantaa Su-vivirren ja Enkeli taivaan -virren laulamisen puolesta koulujen kevät- ja joulujuhlissa. Hän muistuttaa, että nämä virret, kuten myös koulujen nykyiset juhlatraditiot, ovat osa suomalaista kulttuuria ja perinteitä. Samalla Huovinen viittaa perustuslakivaliokunnan linjaukseen, jonka mukaan uskonnonvapauslaki sallii yksittäisen virren laulamisen koulun juhlassa (s. 13).

Huovisen teos on jaettu kahteen osaan, jotka on otsikoitu ”Enkelin tie Suomeen” ja ”Enkeli lukee meitä”. Ensimmäinen osa kertoo Enkeli taivaan -virren synnystä ja tulosta Suomeen ja suomen kielelle. Toinen osa puolestaan kertoo siitä, miten virsi alkaa puhutella sitä pohdiskelevaa, ikään kuin lukea laulajaansa.

Enkeli taivaan -virren sanat ja sävel ovat Martti Lutherin käsialaa. Virren tausta on keskiaikaisessa laulunäytelmässä ja piirileikissä, jonka Luther on luovasti soveltanut teologian käyttöön. Lutherilla oli tapana soveltaa tavallisilta ihmisiltä ja kaduilta saamiaan vaikutteita virsiin ja saarnoihin, jolloin sanoma sai helposti omaksuttavan asun ja leväsi laajasti eteenpäin. Enkeli taivaan -virren sävelmä on duurisävel ja harvinainen ylhäältä alaspäin kulkevalta melodialtaan, mikä korostaa sanoman tuloa taivaasta. Enkeli taivaan -virttä lauletaan laajasti myös kato-lisessa kirkossa, mikä kertoo sen sanoman ekumeenisesta luonteesta.

Virsi on alun perin kirjoitettu lapsille, mikä näkyy virren otsikossa Jospeh Klugin laulukirjassa vuodelta 1535: ”Ein kinder lied auff die

Weinacht Christi” (s. 16). Teoksen takakannen teksti kertoo, että Luther on kirjoittanut virren joulunäytelmäksi omille lapsilleen. Kannen kirjoittaja oikaisee harmittavasti mutkat suoraksi, sillä kyse on Huovisen tekstin mukaan vain sinänsä hyväntahtoisesta kuvitelmaista Lutherin oman perheen joulunviettoon liittyen (s. 27). Virren syntyä jouluna 1534 Lutherilla oli viisi lasta, joista nuorin oli vasta viikon ikäinen. Alkuperäisen sanoituksen luonnehdinnat herrtaiseista ja kauniista lapsesta saattaisivat siis heijastaa Lutherin omaa suhtautumista lapsiinsa. Tauno Väinölä (jota Huovinen ilmeisesti käyttää yhtenä lähteenään kirjallisuusluettelon s. 166 perusteella) paljastaa kirjassaan *Virsi kirjamme virret*, että tätä yleisesti arveltua Enkeli taivaan -virren yhteyttä Lutherin omiin lapsiin ei tiedetä.

Enkeli taivaan -virressä näkyy lastennäytelmälle tyypillinen draamallinen kaari, jonka Huovinen avaa hyvin sekä virren retorisen näytelmällisen juonen että teologian kannalta. Tämän draamallisuuden jäänteinä on myös seurakunnan tapa nousta seisomaan viimeisen säkeistön kohdalla. Lutherin alkuperäisen 15-säkeistöisen virren alussa paljastetaan yllättävä ja hyvä uutinen. Uutinen kerrotaan minä-muodossa suoraan niille kuulijoille, jotka ovat läsnä ja joita puhutellaan te-muodossa. Säkeistöt toisesta viidenteen kuvaavat uutisen sisällön: vastasyntynyt lapsi on ihmisten Vapahtaja, ja ”oikeita merkkejä” ovat seimi ja kapalit. Kuudes säkeistö kehottaa katsomaan seimen lasta paimenten kanssa. Seitsemänneistä säkeistöistä lähtien juoni kertoo siitä, miten uutinen vaikuttaa sen kuulijoihin. Mukana on vahvoja kontrasteja Jumalan suuruudesta ja ihmisen pienyydestä, jalokivien ja kullan vaihtamisesta ahtaaseen vaatimattomaan seimeen. Näytelmä päättyy loppuylistykseen, johon kaikki yhtyvät, sekä uuden vuoden toivotuksiin. Huovinen täydentää näytelmällisen rakenteen kuvausta Martin Rösslerin

tulkinnalla, jonka mukaan Enkeli taivaan -virressä näkyy myös sanan ja vastauksen vuorovaikutus.

Huovinen on suomentanut Lutherin alkuperäiset 15 säkeistöä sanasta sanaan -periaatteella ja esittelee käännöksensä kirjan alkupuolella (s. 31–33). Tämän jälkeen tulevat muut suomennokset ja lyhennökset Enkeli taivaan -virrestä, alkaen Hemminki Maskulaisen käännöksestä vuodelta 1605 (s. 42–43). Sen jälkeen Huovinen esittelee ruotsinkielisestä versiosta suomennetut Bengt Jacob Ignatiuksen (1824) ja Jacob Roschierin (1836) käännökset sekä Lutherin virren alkulähteille palanneiden Karl Isak Nordlundin (1848) ja Elias Lönnrotin (1864) käännökset. Viimeisenä on tarkastusvaliokunnan laatima kompromissi Julius Krohnin ja Elias Lönnrotin uudistustyön pohjalta. Tästä tuli vuoden 1886 virsikirjan Enkeli taivaan -virsi, joka on yllättäen edelleen ennallaan (muutamia pieniä muokkauksia lukuun ottamatta) jopa nykyisessä vuoden 1986 virsikirjassa. Huovinen kertoo, että myös Niilo Rauhala teki muutokielteään kauniin käännösehdotuksen viimeisen virsikirjakomitean työskentelyn yhteydessä, mutta virsi palautettiin kirkolliskokouksessa ennalleen. On mielenkiintoista vertailla suomentajien käännöksiä keskenään. Joukosta löytyy Huovisen mukaan todellisia helmiä, kuten Rauhalan ajatus ”Vaan vaikka koko maailma keinuisi kultakehtona, se arvoisesi kuitenkin ei voisi olla loistossaan” (s. 79–80). Huovinen kehuu myös Nordlundin käännöstä Lutherin 14. säkeistön iloisesta tanssista ”Riemusta ratki hyppelen”, joka puuttuu kokonaan nykyisestä, ainoastaan 10 säkeistöä käsittävästä käännöksestä.

Huovisen oma käännös Lutherin virrestä on mielestäni kirjan keskeistä antia. Huovisen käännöksen olisi voinut mielellään lisätä kirjan toiseen osaan, jossa nykyiset 10 säkeistöä käydään läpi teologisesti säe kerrallaan. Jokaisen säkeistön pohjatekstinä on yksi tai useampi Luthe-

rin alkuperäisen lastenvirren säkeistö, ja niihin myös viitataan ahkerasti. Lukemista olisi helpottanut kovasti, jos kuhunkin nykysäkeistöön liittyvät Huovisen kääntämät alkutekstin säkeistöt olisivat olleet suomalaisen virsikirjan säkeistön vierellä. Nyt asiasta kiinnostunut joutuu jatkuvasti palaamaan Huovisen käännökseen kirjan alkuosassa, mikä hankaloittaa lukukokemusta. Lisäksi Huovisen oivallisesti kuvaamat käännösehdotukset ja sanamuotojen muutokset eri virsikirjoissa pakottavat lukijan selaamaan kirjan sivuja edes takaisin. Siksi kaipasin luetteloa suomenkielisistä virsikirjoista ja Enkeli taivaan -virren keskeisistä suomennoksista (suomentajat ja käännös-vuodet) kirjan loppuun.

Enkeli taivaan -virren lapsenomaisuuden ja tuttuuden ei pidä antaa hämätä. Virteen on sisällytetty koko joukko Lutherin keskeisiä käsitteitä inkarnaatiosta, pelastuksesta Jumalan lahjana sekä kenosiksesta, omastaan luopumisesta, kun Jeesus tuli ihmiseksi maailmaan. Luther onkin Huovisen mukaan todennut, että Enkeli taivaan -virteen sisältyy käytännössä kaikki, mitä kristillisestä uskosta on tarpeen tietää. Näitä teologisia opetuksia Huovinen avaa tarkemmin teoksen toisessa osassa, joka on teologisesti kiinnostava ja ensimmäistä osaa helpollisempi. Toinen osa paljastaa Huovisen monipuolisen tietämyksen ja kokemuksen sekä kyvyn yhdistää detaljeja suurempaan asiayhteyteensä. Toinen osa sisältää paitsi virren sanoituksen pohdintaa, myös sen yhteyksiä Raamattuun ja kirkkohistoriaan. Huovinen käyttääkin omien sanojensa mukaan kanonista tulkintatapaa, jossa uskonhistorian kokonaisuus avaa yksityiskohtia (s. 15).

Annan lukijan itse tehdä omat löytönsä Huovisen ansiokkaasta tekstistä, josta voi saada lukemattomia virikkeitä joulusaaroihin ja joulunajan hartaushetkiin. Kuvitus täydentää upeasti Enkeli taivaan -virren eri säkeistöjä ja antaa uusia tulkintamahdollisuuksia lukijalle. Kirja so-

pii syventäväksi oppimääräksi virsiä jo tuntevalle, mutta myös johdatukseksi suomalaisen virsikirjan syntyprosessiin. Teos antaa myös erinomaisen esimerkin virsien tukinnasta. Päätän Huovisen sanoihin, jotka osaltaan kuvaavat teoksen sanomaa: "Vaikka *kronos* eli ajallinen etäisyys Betlehemiin on pitkä, *kairos* eli historian käännekohta voi olla meille totta tänäänkin. Vapahtajan syntymä on menneisyyttä, mutta samalla myös nykyisyyttä."

TEIJA PITKÄNEN
TEOL. MAIST., PORI

ESKO MIETTINEN

Taivaallisia vieraita: Kristillinen enkeliperinne Suomessa. Helsinki: Kirjapaja 2012. 149 s.

Usko enkeleihin näyttää olevan kasvava trendi sekä Suomessa että maailmalla. Suomen evankelisluterilaisen kirkon tilaa ja toimintaa vuosina 2008–2011 kuvaavassa kirjassa *Haastettu kirkko* todetaan enkeliuskon lisääntyneen monissa Euroopan maissa tehdyissä kyselytutkimuksissa, ja että aihetta on ennististä enemmän käsitelty erilaisissa populaarikulttuurin tuotteissa. Yhtenä esimerkkinä mainitaan irlantilainen kirjailija Lorna Byrne, joka on myös käynyt Suomessa kahteenkin otteeseen vuonna 2011. Byrne kertoo nähneensä enkeleitä lapsesta lähtien. Hänen keskeisimpiä ajatuksiaan on, että kaikilla ihmisillä on Jumalan antamana lahjana suoje-lusenkeli, jolta on mahdollista saada tukea ja apua kaikissa elämäntilanteissa. Enkeliteologian ajankoh-taisuudesta kertoo omalta osaltaan sekin, että viime vuonna ilmestyi Eero Huovisen syvällisesti Martti Lutherin *Enkeli taivaan* -virttä luotaava tutkielma WSOY:n kustantamana.

Esko Miettisen teos *Taivaallisia vieraita* käsittelee perusteellisesti kristillistä enkeliperinnettä Suomes-

sa. Teos osoittaa selkeästi, kuinka hankalaa on erottaa toisistaan varsinainen enkelioppi ja kansanperinteestä rakennusaineita saanut kansanuskonnollisuus. Koska enkelioppia koskeva dogmaattinen aines on melko vähäistä, Miettinen keskittyy pitkälti kansanperinteeseen ja ihmisten enkelikokemuksiin. Niiden hahmottamisessa hän on tehnyt mittavan työn: hän on käynyt Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrουνousarkistossa läpi noin 110 000 "yli-luonnollisen kohtaamista kertovaa muistiinmerkintää". Enkelikokemusten teoreettista pohjaa hahmottaessaan Miettinen viittaa Marjatta Jauhaisen tutkimukseen *Suomalaiset uskomustarinat: Tyypit ja motiivit* (1999), jossa erilaiset enkelihahmot lajitellaan kahteen ryhmään. Yhtäältä ovat ne enkelihahmot, jotka toimivat jonkinlaisina ihmisen kaksoisolentoina, "haltijoina, suojelijoina tai edelläkävijöinä". Toiseksi tulevat erityiset enkelit tai suoje-lusenkelit, jotka voivat olla auttaja ihmisen, pienen linnun tai lapsen hahmossa. Arkistoon kerättyjen kertomusten mukaan tällainen "ihmisen varjelija" voi olla joko enkeli tai haltia, ja molemmilla on kansanperinteen mukaan melko samanlaisia tehtäviä: kumpikin suojelee ja auttaa.

Enkeliteologialla ei ole kovin vankkaa asemaa luterilaisessa teologiassa, ja enkelit ovat jääneet opinmuodostuksen marginaaliin vanhurskauttamisopin ja kristologian rinnalla. Pietistisen, henkilökohtaista uskoa painottavan ja yksilön pelastukseen keskittyvän hengellisyden näkökulmasta tämä onkin ymmärrettävää. Enkelihengellisyys mielletään myös jossain määrin esoteeriseksi hengellisyden osa-alueeksi. Silti moni on kertonut esimerkiksi seurustelustaan enkeleiden kanssa. Tarjolla on myös erilaisia enkelihoidtoja. Miettisen mukaan vuorovaikutus enkelien kanssa onkin tullut viime aikoina hyväksyttävämmäksi.

On myös hedelmällistä havaita – Miettisen tavoin – kuinka läheinen suhde enkelihengellisydel-

lä on fantasian teologiaan ja mystiikkaan. Vampyyriromaaneistaan ja Jeesus-kirjastaan tunnettu mystiikkaviihteen konkari Anne Rice on julkaissut myös enkeliromaanin *Angel Time* (2009). Saman genren edustaja on myös yhdysvaltalainen Danielle Trussonin teos *Angelology* (2010), suomeksi *Enkelioppi* (2011). Myös J. R. R. Tolkien ja J. K. Rowling mainitaan. Miettisen mukaan "(e)nkelioppi vetoaa kyllä mielikuviutukseen, mutta ei juuri ajatteluun".

Enkelihengellisyys ei kuitenkaan ole yksinomaan dogmaattisesti kevyttä. Miettinen poimii suomalaisen dogmatiikan ja teologisen ajattelun historiasta esimerkiksi professori Antti J. Pietilän, joka otti enkeliopin vakavasti ja uskaltautui puhumaan omakohtaisestikin enkelien vaikutuksesta. Kuvatessaan omaa elämänsäkaartaan köyhästä pojasta teologian professoriksi, Pietilä lausui: "Minulla oli mukana suojelevia valtoja". Protestanttisessa teologiassa pitkään marginaalissa ollutta enkelioppia pohtiessaan Pietilä totesi: "Enkeliopin aika voi vielä tulla!" Nyt, 2010-luvulla, Pietilän ennustus näyttäisi toteutuneen tai ainakin olevan toteutumaisillaan.

Kari Mäkinen on tulenkantajia tarkastelevassa väitöskirjassaan osoittanut, kuinka kirjallisuudessa käytetty uskonnollinen kieli ei 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa elänyt kokonaan erillisellä alueella. Etenkin kaunokirjallisuudessa saatettiin esittää uskonnolliseen kieleen vakiintuneilla ilmauksilla myös erityisiä ei-uskonnollisia sisältöjä. Sama toimi myös päinvastoin: uskonnollisen sisällön ilmauksiin saatettiin käyttää ei-uskonnollista kieltä. Uskonto ei siten ollut kokonaan eristynyt muusta ympäröivästä todellisuudesta. Sama ilmenee myös enkelikokemuksissa. Miettinen nimittäin pohtii enkelikokemuksissa käytettyä kieltä. Onko siinäkin tarkoituksena sanoittaa hengellisellä kielellä sinänsä arkisempaa tapahtumainkulkua? Tarkoittaako "oli enkeleitä matkassa" samaa kuin